

NORGES HØYESTERETT

Den 15. juni 2004 avsa Høyesterett kjennelse i

HR-2004-01055-A, (sak nr. 2003/1626), sivil sak, anke,

Verkstedklubben Aker Stord

A

B

(advokat Magne Revheim)

mot

Staten v/Samferdselsdepartementet

(Regjeringsadvokaten

v/advokat Siri K. Kristiansen – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Flock:** Etter anke over rettsanvendelsen opphevet Høyesterett ved dom inntatt i Rt. 2002 side 1080 et overskjønn og hjemviste saken til lagmannsretten til ny behandling. Anken nå gjelder lagmannsrettens kompetanse ved den nye behandling av saken, jf. skjønnsprosessloven § 2 og tvistemålsloven § 394 annet ledd.
- (2) Bakgrunnen for saken frem til Høyesteretts dom fra 2002 fremgår av den innledende redegjørelse i denne dommen, som jeg viser til. I korthet gjentas enkelte hovedpunkter.
- (3) Skjønnnet gjaldt utmåling av erstatning i forbindelse med ekspropriasjon av grunn til utbygging av nytt riksveisamband – det såkalte Trekantsambandet – som ga øykommunene Bømlo, Stord og Fitjar fast veiforbindelse til fastlandet i Sveio, og dermed knyttet Sunnhordland til Nord-Rogaland.
- (4) Skjønn og overskjønn til utmåling av erstatning for grunnavståelser og ulemper ble avhjemlet i henholdsvis 1998 og 2001. Staten påanket overskjønnet til Høyesterett for takstnummer 4, Verkstedklubben Aker Stord, takstnummer 5, A og takstnummer 6, B. Den del av anken som ble behandlet av Høyesterett, gjaldt rettsanvendelsen ved tilkjennelse av erstatning for arronderings-, tiltaks- og nærføringsulemper på gjenværende eiendom.
- (5) Grunneiernes anke nå er bare knyttet til kravet om erstatning for nærføringsulemper. Alle de tre eiendommer ble under henvisning til ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet

punktum, jf. naboloven § 2 fjerde ledd tilkjent slik erstatning i det første overskjønnet. Høyesterett kom til at lagmannsretten hadde anvendt en for lav tålegrense for naboloven § 2 fjerde ledd, og opphevet overskjønnet på dette punkt. På Verkstedklubben Aker Stords eiendom var anlagt en "trafikkmaskin". Overskjønnet tilkjente erstatning for denne ulempen. Også på dette punkt ble overskjønnet opphevet, for så vidt ulempen var bedømt som særulempe etter ekspropriasjonserstatningsloven § 8 første punktum, og ikke som allmenn ulempe etter § 8 annet punktum. Etter dette avsa Høyesterett dom for at overskjønnet skulle oppheves så langt det var påanket, og saken ble hjemvist til lagmannsretten til ny behandling.

- (6) Denne behandling ble avsluttet ved overskjønn avhjemlet av Gulating lagmannsrett 27. oktober 2003. Under behandlingen oppsto tvist mellom staten og grunneierne om lagmannsretten hadde kompetanse til å ta stilling til grunneiernes krav om erstatning for allmenne ulemper etter ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet punktum jf. § 2 *tredje* ledd. Lagmannsretten fant at rettens kompetanse ved den nye behandling av grunneiernes krav om erstatning for nærføringsulemper var begrenset til den hjemmel for slik erstatning som man finner i ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet punktum jf. naboloven § 2 fjerde ledd, og dermed til den bestemmelse som etter Høyesteretts syn ble anvendt på en uriktig måte i det første overskjønnet. Dette standpunkt ble også fulgt ved erstatningsutmålingen for de ulemper knyttet til "trafikkmaskinen" som overskjønnet hadde erstattet som særulemper etter ekspropriasjonserstatningsloven § 8 første punktum. Når det gjaldt rekkevidden av § 2 fjerde ledd, la lagmannsretten under henvisning til tvistemålsloven § 394 annet ledd jf. § 392 annet ledd til grunn den rettsoppfatning som Høyesterett hadde uttalt. Dette ledet til at lagmannsretten avsa overskjønn med slik slutning:

"1. Staten v/Samferdselsdepartementet frifinnes.

2. I saksomkostninger for lagmannsretten betaler staten v/Samferdselsdepartementet til Verkstedklubben Aker Stord, A og B i fellesskap kroner 120 141,48 – etthundreogtjuusenettthundreogførtien 48/100 – innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av dette overskjønnet, med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum, for tiden 12 – tolv – prosent rente, fra forfall til betaling skjer."

- (7) De tre grunneierne har påanket overskjønnet til Høyesterett. Anken er angitt å gjelde lagmannsrettens rettsanvendelse og saksbehandling. Høyesteretts kjæremålsutvalg har henvist anken til Høyesterett for så vidt gjelder spørsmålet om lagmannsretten skulle ha behandlet krav om erstatning for ulemper etter naboloven § 2 tredje ledd.
- (8) De ankende parter, Verkstedklubben Aker Stord, A og B,
har i hovedtrekk gjort gjeldende:
- (9) Slutningen i Høyesteretts dom, hvor det første overskjønnet ble opphevet "så langt det er påanket", må forstås med bakgrunn i tvistemålslovens regler. Det følger av tvistemålsloven § 394 annet ledd jf. § 392 annet ledd at lagmannsretten i det nye skjønnet må kunne prøve den del av skjønnet som var påanket til Høyesterett. Anken gjaldt grunneiernes krav på erstatning for nærføringsulemper. Dette kravet var det samme hva enten det bygget på tredje eller fjerde ledd i naboloven § 2. Således er rettsfølgene de samme uansett hvilken av disse bestemmelser som er grunnlag for kravet, og erstatning utmålt etter en av bestemmelsene utelukker erstatning etter den annen. Grunneiernes krav

under det nye overskjønnet om ulempeerstatning etter naboloven § 2 tredje ledd lå følgelig klart innenfor det som var ankegjensstand ved den forutgående behandling for Høyesterett.

- (10) Dersom kravet om erstatning etter naboloven § 2 tredje ledd mot formodning skulle bli ansett å ligge utenfor ankegjensstanden, kan det inndras under det nye overskjønnet etter bestemmelsen i skjønnsprosessloven § 35 nr. 3.
- (11) Under det første overskjønnet begrunnet grunneierne sine krav om erstatning for nærføringsulemper ved en henvisning både til tredje og til fjerde ledd i naboloven § 2. Lagmannsretten unnlot å vurdere kravet i forhold til § 2 tredje ledd, idet retten fant grunnlag i § 2 fjerde ledd for å tilkjenne erstatning. På denne bakgrunn hadde grunneierne for sin del ingen foranledning til å inngi aksessorisk motanke. Høyesterett kunne da ikke realitetsbehandle noe krav om erstatning for nærføringsulemper basert på § 2 tredje ledd. Grunneierne hadde følgelig heller ingen foranledning til å påberope seg denne bestemmelsen under behandlingen for Høyesterett.
- (12) Selv om kravet om erstatning for nærføringsulemper etter Høyesteretts avgjørelse i 2002 ikke kan bygges på bestemmelsen i ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet punktum jf. naboloven § 2 fjerde ledd, står muligheten for erstatning etter § 2 tredje ledd fortsatt åpen. Det er derfor sannsynlig at den feil lagmannsretten begikk ved ikke å ta stilling til denne bestemmelsen, kan ha virket inn på innholdet i overskjønnet, jf. tvistemålsloven § 384 første ledd.
- (13) De tre ankende parter har nedlagt slik påstand:
 - ”1. Gulating lagmannsretts overskjønn av 27. oktober 2003 oppheves så langt det er påanket og hjemvises til ny behandling.
 - 2. De ankende parter tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett.”
- (14) Ankemotparten, staten v/Samferdselsdepartementet, har i hovedtrekk gjort gjeldende:
- (15) Lagmannsrettens kompetanse ved det nye overskjønnet er begrenset til de sider ved den forutgående avgjørelsen som ble opphevet og hjemvist til ny behandling. For spørsmålet om erstatning for nærføringsulemper behandlet Høyesterett bare bestemmelsen i naboloven § 2 fjerde ledd. Dette setter dermed rammene for lagmannsrettens kompetanse ved den nye behandlingen.
- (16) Når grunneierne under det nye overskjønnet krevet at lagmannsretten tok stilling til kravet om erstatning for nærføringsulemper etter § 2 tredje ledd, var dette et annet krav enn det krav etter fjerde ledd som Høyesterett behandlet. Den sistnevnte bestemmelsen er et snevert unntak fra reglene i § 2 første til tredje ledd. Blant annet er betingelsene for erstatning og beregningen av en eventuell erstatning ulike. Kravet faller av den grunn utenfor rammene for det lagmannsretten kunne behandle ved det nye overskjønnet.
- (17) Krav om erstatning etter § 2 tredje ledd er ikke av den type nye krav som etter tvistemålsloven §§ 366 og 367 jf. skjønnsprosessloven § 35 kan tas under behandling på et sent stadium under domstolenes saksbehandling. Kravet må sies å være rettskraftig avgjort ved det første overskjønnet.

- (18) Dersom Høyesterett skulle komme til at kravet etter naboloven § 2 tredje ledd ikke er et annet krav enn et krav etter § 2 fjerde ledd, vil rammene for lagmannsrettens kompetanse bero på en tolkning av Høyesteretts dom fra 2002. Ved denne tolkningen må domsslutningen leses på bakgrunn både av partenes anførsler og av domspremissene. Det er på det rene at krav etter § 2 tredje ledd overhodet ikke var fremme under saksbehandlingen etter at anken ble tillatt fremmet for Høyesterett. Hadde staten fått medhold i sin påstand om frifinnelse, ville dette ha ledet til en endelig avgjørelse om at kravet om erstatning for nærføringsulemper – hva enten det bygget på § 2 tredje eller fjerde ledd – ikke førte frem. – Erstatningskravet etter § 2 tredje ledd bygger uansett på rettsfakta som ikke ble påberopt for Høyesterett, og lagmannsretten var også av den grunn avskåret fra å behandle et slikt krav under det nye overskjønnet.
- (19) Selv om lagmannsretten skulle ha begått saksbehandlingsfeil ved ikke å behandle kravet om erstatning etter § 2 tredje ledd, kan dette under henvisning til tvistemålsloven § 384 første ledd likevel ikke lede til at det nye overskjønnet blir opphevet. Lagmannsretten kom til at tålegrensen etter § 2 fjerde ledd ikke var overskredet. Denne grensen er lavere enn tålegrensen etter § 2 tredje ledd, jf. dommen i Rt. 1996 side 232. En vurdering av erstatningskravet også etter § 2 tredje ledd kunne derfor ikke ha ført til noe annet resultat.
- (20) Staten v/Samferdselsdepartementet har nedlagt slik påstand:
- ”1. Anken forkastes.
 2. Staten v/Samferdselsdepartementet tilkjennes saksomkostninger for Høyesterett med tillegg av lovens forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer.”
- (21) Jeg er kommet til at grunneiernes anke må tas til følge. Anken gjelder bare lagmannsrettens saksbehandling, som Høyesterett kan prøve, jf. skjønnsprosessloven § 38.
- (22) Det overskjønn som nå er påanket, konstaterte at lagmannsretten i det forutgående overskjønn – som senere ble opphevet av Høyesterett – hadde tilkjent de tre aktuelle grunneiere erstatning for allmenne ulemper i medhold av ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet punktum jf. naboloven § 2 fjerde ledd. Ved anken til Høyesterett over det første overskjønnet hadde staten anført at lagmannsretten hadde begått rettsanvendelsesfeil ved å anvende § 2 fjerde ledd. Det var således dette spørsmål som ble prøvet av Høyesterett, og som ledet til at overskjønnet ble opphevet. Det fulgte da av tvistemålsloven § 394 annet ledd jf. § 392 annet ledd at retten under det nye overskjønnet skulle følge den rettsoppfatning som lå til grunn for Høyesteretts avgjørelse. Lagmannsretten fant at den ved sin nye behandling ikke hadde kompetanse til å behandle grunneiernes anførsler vedrørende naboloven § 2 tredje ledd. Dette bygde lagmannsretten på at det første overskjønnets ”rettsanvendelse i relasjon til denne bestemmelsen ikke ble angrepet og dermed ikke gjort til ankegrunn”.
- (23) Lagmannsretten har etter dette ikke behandlet grunneiernes krav om erstatning etter ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet punktum jf. naboloven § 2 første ledd jf. tredje ledd. Dette beror etter min mening på en uriktig anvendelse av de saksbehandlingsregler som gjelder i denne situasjonen.

- (24) Det følger av skjønnsprosessloven § 2 at bestemmelsene i tvistemålslovens fjerde del om anke får tilsvarende anvendelse på skjønssaker. Lagmannsrettens utgangspunkt var således korrekt når den viste til tvistemålsloven § 394 annet ledd. Denne bestemmelsen slår i første punktum fast at retten under den nye behandling – her lagmannsretten ved det nye overskjønn – skal følge den rettsoppfatning som ligger til grunn for ankedomstolens – her Høyesteretts – avgjørelse. Det har lagmannsretten gjort i vår sak, idet retten ved anvendelsen av naboloven § 2 fjerde ledd fulgte Høyesteretts rettsoppfatning. Dette førte som nevnt til at ingen av de tre grunneierne etter lagmannsrettens syn hadde krav på ulemperstatning for nærføringsulemper.
- (25) I tvistemålsloven § 394 annet ledd annet punktum gis det så en regel som angir de nærmere rammer for saken under den nye behandling. Begrensningsregelen gjelder de tilfeller som er nevnt i § 392 annet ledd, og dermed også et tilfelle som vår sak, hvor Høyesterett hadde opphevet en avgjørelse som følge av uriktig rettsanvendelse, og hvor den endelige avgjørelse var overlatt til den underordnede instans. I en slik situasjon skal lagmannsretten ved det nye overskjønn treffe avgjørelse i den utstrekning det første overskjønnet var ”lovlig paaanket”, jf. § 383 første ledd. Bestemmelsen innebærer at det ved den nye behandling av den avgjørelse som er opphevet, ikke er adgang til å ta opp krav som ligger utenfor den *ankegjensstand* som ble prøvd i ankeinstansen, med mindre det har grunnlag i tvistemålsloven §§ 366 eller 367, ved skjønn skjønnsprosessloven § 35. Paragraf 383 første ledd har adresse til begge parter i saken, og fører således til at også ankemotparten ved den nye behandling må holde seg innenfor denne rammen.
- (26) Slik saken nå står for Høyesterett, er det sentrale spørsmål om grunneiernes krav om å bli tilkjent erstatning etter naboloven § 2 første ledd jf. tredje ledd, må bedømmes som *et annet krav* enn krav om erstatning etter § 2 fjerde ledd. Noe nytt krav, som det gis åpning for å trekke inn ved den nye behandling gjennom henvisningen i tvistemålsloven § 394 annet ledd til §§ 366 og 367, jf. skjønnsprosessloven § 35, kan det vanskelig være tale om. Som allerede nevnt var jo naboloven § 2 tredje ledd også påberopt fra grunneiernes side under det første overskjønnet.
- (27) Bestemmelsene i naboloven § 9, jf. § 2 bringes til anvendelse i skjønssaken ved henvisningen til naboloven i ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet punktum. Denne bestemmelsen representerer et unntak fra den mer generelle regel i § 8 første punktum om grunneierens rett til erstatning for skade og ulempe på gjenværende eiendom. Unntaket gjelder for ulemper av allmenn karakter for eiendommer i distriktet. For slike ulemper skal det bare gis erstatning dersom ulempene overstiger de grenser som blant annet fremgår av naboloven § 2, om hvilke skader eller ulemper som kan påføres en naboeiendom.
- (28) Høyesterett har i Rt. 1980 side 336 uttalt at den erstatning som ytes ved ekspropriasjon, prosessuelt må vurderes som ett krav, se side 343. Dette kan imidlertid etter min oppfatning ikke gjelde krav om erstatning for allmenne ulemper. Krav om slik erstatning må når det ikke inngår i erstatning for avståelse av eiendom, betraktes som et eget krav, atskilt fra den øvrige erstatningen. Spørsmålet er om det skal foretas en ytterligere oppsplitting.
- (29) Den grunnleggende grensegang for hva som gir rett til erstatning etter naboloven § 2, gjøres allerede i første ledd ved begrepene ”urimeleg” og ”uturvande”. Det nærmere innhold blir utdypet i annet, tredje og fjerde ledd. Ved rimelighetsvurderingen skal det

således etter tredje ledd legges vekt på det som er ”venteleg” etter forholdene på stedet, og dermed både tas hensyn til karakteren av det området hvor eiendommen ligger og den generelle samfunnsutvikling. En slik vurdering kan dermed lede til at grensen for når en skade eller ulempe er urimelig, blir tøyet i retning av et svakere vern enn hva resultatet ville blitt ved en statisk og mer geografisk begrenset vurdering.

- (30) Den begrensning i erstatningsvernet som § 2 tredje ledd kan resultere i, blir så modifisert ved bestemmelsen i fjerde ledd. Denne bestemmelsen inneholder imidlertid to vilkår som til sammen er ment å gi den et begrenset anvendelsesområde: Det åpnes bare for erstatning i de tilfeller der de som rammes, bare eller i særlig grad er en avgrenset krets av personer. Dersom vedkommende grunneier faller inn under en slik avgrenset krets, oppstilles det videre i naboloven § 2 fjerde ledd et krav til styrken og arten av de skader/ulempes som gir rett til erstatning: Det gis bare erstatning ”så langt som det fører til ei monaleg forverring av brukstilhøva”.
- (31) Bestemmelsen i § 2 fjerde ledd fremstår som et unntak fra kravet i tredje ledd om at skaden/ulempen ikke må være ”venteleg”. Sammenhengen mellom disse to bestemmelsene er så sterk at krav om erstatning for allmenne ulemper må anses som ett krav i forhold til de rammer for en ny behandling av saken som jeg har omtalt tidligere. Dette må gjelde uansett hvilket ledd i § 2 som danner grunnlag for kravet. Samlet gir bestemmelsene i § 2 de nærmere regler om grunnlaget for å reise erstatningskrav til dekning av naboulemper av allmenn karakter, i vårt tilfelle nærføringsulempes. At erstatningsvilkårene i fjerde ledd er andre enn etter hovedregelen, slik den kommer til uttrykk i de tre første leddene i § 2, og at erstatningsutmålingen også kan bli en annen, kan ikke endre dette.
- (32) Når tvistemålsloven § 383 første ledd begrenser saksbehandlingen til avgjørelsen i den utstrekning den er ”lovlig paaanket”, ligger det her også en begrensning knyttet til *ankegrunnene*. Jeg finner ikke grunn til å gå nærmere inn på hvilke begrensninger som ligger i dette. Under ingen omstendigheter kan jeg se at bestemmelsen i § 383 første ledd kan være til hinder for at ankemotpartene i ankesaken kan opprettholde sine anførsler når saken blir prøvet på nytt.
- (33) Jeg er etter dette kommet til at lagmannsrettens standpunkt om ikke å ta under behandling ekspropriasjonserstatningsloven § 8 annet ledd jf. naboloven § 2 tredje ledd som grunnlag for grunneiernes krav om erstatning for nærføringsulempes, ikke har grunnlag i våre prosessregler. Lagmannsretten har følgelig begått en feil ved saksbehandlingen. Spørsmålet blir da om det er sannsynlig at denne feilen kan ha hatt betydning for innholdet i lagmannsrettens avgjørelse, jf. tvistemålsloven § 384 første ledd.
- (34) Lagmannsretten frifant staten for grunneiernes erstatningskrav under den nye behandlingen av saken. Spørsmålet blir dermed om det er sannsynlig at grunneierne kunne ha blitt tilkjent erstatning dersom lagmannsretten også hadde vurdert naboloven § 2 tredje ledd som grunnlag for erstatningskravet.
- (35) Som nevnt er det statens oppfatning at § 2 fjerde ledd opererer med en tålegrense som er gunstigere for grunneieren enn den som skal anvendes etter tredje ledd. Dette skulle med nødvendighet lede til at et krav etter tredje ledd aldri kan føre frem hvis ikke fjerde ledd kan anvendes. Jeg kan ikke se at dette er en riktig vurdering av forholdet mellom disse to bestemmelsene.

- (36) Naboloven § 2 fjerde ledd er ment å være en oppmykning av den tidligere ordning om at det ubetinget skulle legges vekt på om skaden eller ulemper var ”venteleg etter tilhøva på staden”. I Ot.prp. nr. 33 (1988–89) gir departementet på side 41 uttrykk for at det i erstatningsrettslig sammenheng burde ”oppstilles en øvre grense for hvilke ulemper som kan påføres erstatningsfritt”. Bestemmelsen i § 2 fjerde ledd representerer en sikkerhetsventil som ”kan tre i funksjon der økede forurensninger medfører en utpreget skjev fordeling av skader og ulemper slik at en begrenset krets av skadelidte må bære vesentlige ulemper av en virksomhet som et stort flertall har nytte og glede av”. Så langt jeg kan se, atskiller vilkårene for å bli tilkjent erstatning etter fjerde ledd seg betydelig fra det som fremstår som hovedregelen i § 2 første til tredje ledd. Jeg finner det for min del ikke fruktbart å knytte vurderingen utelukkende til en eventuell ulikhet i det som har vært omtalt som tålegrensen. Jeg nøyer meg med å peke på at vurderingstemaet etter fjerde ledd blir et annet enn etter tredje ledd, blant annet fordi det er knyttet til spørsmålet om ”forverring av brukstilhøva”.
- (37) På denne bakgrunn kan det vanskelig ses bort fra muligheten for at en vurdering etter tredje ledd kunne ha ledet til at grunneierne ble tilkjent erstatning. Når lagmannsretten i dette tilfellet uriktig har tilsidesatt grunneiernes krav om å få vurdert sine erstatningskrav etter denne bestemmelsen, bør dette være tilstrekkelig til at vilkårene for opphevelse i § 384 første ledd må anses for å være oppfylt. Den nærmere vurdering av kravene ut fra denne rettslige synsvinkel vil høre inn under lagmannsretten.
- (38) Gulating lagmannsretts overskjønn av 27. oktober 2003 blir etter dette å oppheve så langt det er påanket, og skjønnet hjemvises til ny behandling.
- (39) De ankende parter har krav på å få dekket sine saksomkostninger for Høyesterett etter skjønnsloven § 54 b. Omkostningene fastsettes i overensstemmelse med prosessfullmektigens saksomkostningsoppgave til kr 113 260, hvorav kr 26 260 gjelder utlegg.
- (40) Jeg stemmer for denne

K J E N N E L S E :

1. Gulating lagmannsretts overskjønn av 27. oktober 2003 oppheves så langt det er påanket og hjemvises til ny behandling.
2. I saksomkostninger for Høyesterett betaler staten v/Samferdselsdepartementet til Verkstedklubben Aker Stord, A og B i fellesskap 113 260 – etthundreogtrententusentohundreogseksti – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne kjennelse.

- (41) Dommer **Skoghøy:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (42) Dommer **Mitsem:** Likeså.
- (43) Dommar **Utgård:** Det same.
- (44) Dommer **Aasland:** Likeså.
- (45) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

K J E N N E L S E :

1. Gulating lagmannsretts overskjønn av 27. oktober 2003 oppheves så langt det er påanket og hjemvises til ny behandling.
2. I sakskomkostninger for Høyesterett betaler staten v/Samferdselsdepartementet til Verkstedklubben Aker Stord, A og B i fellesskap 113 260 – etthundreogtrettentusentohundreogseksti – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne kjennelse.